

ԿԻԼԻԿԵՀԱՅ ԱՇՈՒՂՆԵՐ

ՄԻՔԻԼ ՕՂՆՈՒ

(Մարտիրոս Միֆելեան)

Մօտաւորապէս դար մը առաջ ծնած է ան՝
Ամանոսի մէջ:

Հայ Լեւոն անխոցելի կիրճերն ու անմատ-
չելի փապարները, առողջարար օդն ու անմա-
հական ջուրերը զուլալ աղբիւրներուն, անոր
մէջ ծնունդ տուած են ազատ ապրելու եւ ու-
րիշներուն չենթարկուելու եսասէր իղձին, որ
պատանեկութիւնը երիտասարդութեան փո-
խանցող խենթուկ շրջանին մէջ տեղի ունեցող
յատկանշանական դէպքով մը, առաւել եւս շեշ-
տուած կը տեսնուի:

Օր մը, իրիկնամուտին, եղները առջեւ ձը-
դած, խթանը ձեռքին, տուն դառնալու միջո-
ցին թուրք Հօճայի մը կը հանդիպի: Հօճան՝
կրօնակից մը կարծելով զայն — որովհետեւ Հայ
թէ թուրք, փաթթոց կը կրէին այդ երանելի
օրերուն — կը բարեւէ Միքիլ Օղուն:

— Սէլամ ալէյֆում:

— Ալէյֆում էս սէլամ, կը պատասխանէ
Մարտիրոս ու կ'անցնի:

Տասը — քսան քայլ անդին, Հօճան՝ երեւի
կը կասկածի եւ բարեն առնող երիտասարդին
կը հրամայէ կենալ: Միքիլ Օղուն կը հնազանդի
ու երբ դէմ առ դէմ կուգան, Հօճան կը հարցնէ.

— Անունդ ի՞նչ է:

— Մարտիրոս:

— Ուրեմն ի՞նչպէս յանդգնեցար բարեն
առնելու:

— Բարեն Աստուծոյ է. երբ դուն կը բա-
րենս զիս, ես՝ բարեւդ առնելու պարտաւոր
եմ:

— Բայց դու «կեալուր» ես:

— Ես «կեալուր» չեմ, ես Հայ եմ:

— Հայն ալ «կեալուր» է. ետ տալու ես
բարենս:

— Ի՞նչպէս ետ տամ:

— Այսպէս. դո՛ւ դիմացս եկուր եւ ինձի
սէլամ ալէյֆում րո՛ւ:

— Այդ բանը չեմ ընէր:

— Պիտի ընես:

— Պիտի չընեմ:

— Պիտի ընես:

— Պիտի չընեմ:

Ու կոխ մը ծայր կուտայ Հօճայի եւ Մար-
տիրոսի միջեւ:

Երիտասարդ ու հուժկու, Միքիլ Օղուն իր
ձեռքի խթանը կ'իջեցնէ այլ եւս անտանելի
դարձած Հօճայի դիտուն եւ դիտապաստ գետին
կը փռէ զայն:

Այս դէպքէն յետոյ, ա'լ Միքիլ Օղուն մա-
ճի տեղ ձեռք կ'առնէ հրադէնը եւ լեռ ու ձոր
կը շրջի տարիներով, սարսափելի յելուզակի
համբաւը տարածելով Սեւ Լեւոն թուրքերուն
ու Գիւրտերուն մէջ:

Այս կեանքը միշտ անկայուն է 'ւ անցաւ,
Աշխատէ՛ որ երբեք չըլլաս յանցաւոր,
Երջանկութիւն կայ քեզ համար, իրաւ որ,
Թէ չըմոռնաս դու հացագործի աղֆաւոր:

Միֆիլ Օղուն, Ամանոսի գաւակ եմ,
Լաւ քէ տըլտուր ժամանակներ տեսած եմ,
Փառքի օրեր, ցաւի օրեր ապրած եմ,
Բայց չեմ մոռցած ես հացագործի աղֆաւոր:

Մէջը՝ որ աշուղներու տեսակ մը ներշնչաբանն է, հետու չէ մնացած Միքիլ Օղլուի սըրտէն:

Նախ պղատոնական է ան, ինչպէս հետեւեալ տողերուն մէջ, զորս երգած է ան ձմեռ օր մը, աղբիւրէն ջուր տանող Քրդուհիի մը ի տես:

ՍԵՐԸ

Երբ գարուն գայ, դաշտ ու լեռներ կանաչանան, Գեղեցիկ է, խալո՛տ աղջիկ, գեղեցիկ:
Երբ որ սրտին Սէրն ու ժրպիտ տէր դառնան, Գեղեցիկ է, խալո՛տ աղջիկ, գեղեցիկ:

Հիմա ձիւնն է համբաններու մէջ լեցուած, Եթէ ճիշդ է, ես կը պաշտեմ քո Աստուած, Սիրտն Աշուղին վարդ մ'է գոր սէրդ է բացած, Գեղեցիկ ես, խալո՛տ աղջիկ, գեղեցիկ:

Յետոյ, սակայն, Քրդուհիի մը գեղեցկութենէն ծնած այս սէրը, մարմին կը զգենու. Աշուղը իր աստանդական թափառումներուն միջոցին, Չորք - Մարգպանի մէջ կը հանդիպի իր սիրած «եար»ին:

Այս ընտրութեան մէջ, հաւանաբար, անոր վրայ մեծ ազդեցութիւն ունեցած են դրախտանման Չորք - Մարգպանի զմայլելի տեսարանները:

Չգայուն սիրտերու համար ի՞նչ կը պակսէր հոն:

Կապոյտ ծովը՝ արեւմուտքին, մշտականաչ նարնջենիներ ու լեռներ, առուներ ու ածուներ, վարդ ու սոխակ եւ ազատորդի Հայութիւն:

Հետեւեալը «Կարօտի Երգ» մըն է նշանածէն հետու ապրող Աշուղէն երգուած, որուն մէջ, Միքիլ Օղլու, ճերմակ պարզամտութիւնով մը «Գեղացի աղջիկը» կ'անուանէ իր «եար»ը:

ԿԱՐՕՏԻ ԵՐԳ

Ճամբաները, քախոտ, մըռայլ, կը չափեմ, Խաժ աչքերէս աղի արցունք կը քափեմ,

Օտար երկիր ես մէ'կ կարօտ կը քաշեմ, Ձեր երկրին մէջ ապրող եարոջըս համար:

Աւօտին կը բացուի Փայասի(1) վարդը, Ճիւղերուն կը խօսի դարիպ սոխակը, Ինձի լուր է զրկեր իմ սիրուն եարը, Մէյ մը իր շրջանէն անցնելուս համար:

Սիրուն եարը այնտեղ ինձ է ըսպաւեր, Կարմիրն է վերցուցեր ու սեւն է դրներ, Եարըս ինձ արմաղան լաչակ մ'է զրկեր, Ամէն լալուս աչքերս սրբելու համար:

Աւաղակային այս կեանքի ընթացքին է որ Միքիլ Օղլու երեւան կուգայ որպէս աշուղ, ու նենալով իրր անբաժան ընկեր քանկուրան եւ հրազէնը:

— Ոչ ոք կարող էր անոր չափ ներդաշնակօրէն ածել քանկուրան եւ ոչ ոք անոր չափ ճարպիկ նշանաձիգ էր, կ'ըսէր քնամէրս (մայրիկիս մայրը): Իր ներկայութիւնը անհրաժեշտ էր Ամանոսի Քիւրտերու խրախճանքներուն մէջ: Քաջ էր ու անոր համբաւը հետունները տարածուած էր: Թուրքերը կը սարսափէին, Քիւրտերը՝ իր բարեկամութիւնը կը խնդրէին, իսկ Հայ մայրեր՝ չքնանալու յամառող իրենց մանկիկները քնացնելու համար, անոր անունը կը փափային օրօրոցին վերեւ:

Քեամէրս, այսքան հիացումով կը խօսէր Միքիլ Օղլուի մասին, որովհետեւ ան՝ իր տըղամարդն էր եղած ... Յետոյ մէկ կողմ կը դառնար արցունքը սրբելու համար:

Միքիլ Օղլու՝ թուրքերէն է երգած իր տաղերը, որոնցմէ շատեր այժմ իսկ սիրով կ'երգուին հայրենակիցներուն կողմէ:

Առաջին երգը կը թուի ըլլալ հետեւեալը, որուն մէջ կը դուշակէ իր աւաղակային կեանքին վախճանն ու ինքզինք կը յանձնէ ջերմեւանդ հաւատքով մը, Աստուծոյ դուրին:

ԱԻԱՆԴ

Բարեւ մ'առի, քայց ոքրագործ ես դարձայ,

Տուն – տեղ թողի, լեռներ սար ու ձոր ինկայ,
Եթէ օր մը տըրուայ կեանքս վերջանայ,
Երկինքի Տէ՛ր, այն օրն ինծի դո՛ւ գրե՛ա՛:

Գրպանիս մէջ դրի սիրուն Սաղմոսը,
Անոր ոյժով կը մեղցընեմ սեւ օձը,
Եթէ օր մը մարի կեանքիս վառ բոցը,
Այն օրն ինծի, բարի՜ Աստուած, դո՛ւ գրե՛ա՛:

Ապարանքս փարայրներ են կամ անձաւ,
Պիտ՝ մոռցելին յաստիս, անշուշտ, վիշտ ու ցաւ
Գաբրիէլը քէ տիրանայ աւանդին,
Մարտիրոսին, ո՛վ Տէր հրգօր, դո՛ւ գրե՛ա՛:

«Գրպանի Սաղմոս»էն կը հասկցուի թէ Մի-
քէլեան կարդացող ալ է եղած: Ինչպէս հին բո-
լոր կարդացողներ, անոր սիրելի գիրքերը եղած
կը թուին ըլլալ, բաց ի Սաղմոսէն, Նարեկն ու
Աւետարանը, բայց այս վերջինէն տկարին օգ-
նելու պատուէրը միայն ընտրած է իրր նշանա-
բան:

— Հարուստէն կ'անէր աղքատին կուտար,
կ'ըսէր Քեոմէրս:

Ահա՛ այս մասին Աշուղին ալ կարծիքը.

ՊԱՐՏՔ ԱՂՔԱՏԻՆ

Կեանքդ կրնայ երկար ըլլալ եւ կամ կարն,
Պէտք է մոռնաս դու հացագութի աղփատը.
Աստուածային շրմոքիմով իսկ յագեցնաս,
Պէտք է մոռնաս դու հացագութի աղփատը:

Միքիլ Օղլու, խօսքիդ ականջ կը դրնեն,
Ցած վայրեր չի թառիր իմ խրոխտ բազէն,
Գեղացի աղջիկը կարօտցայ նորէն,
Որ ինձ լուր է դրկեր շուտ գալուս համար.

1916ին, Ատանայի Գափու Ալթընին մէջ
բանտակից ունեցայ 80-85 տարեկան երկու ծե-
րուկ Քիւրտեր՝ որոնք այդ լեռներու վրայ,
ընդհ. պատերազմի ընթացքին հրոսակ Սև-
տիս Չափուչի եւ Իսլահիէի մէջ սպաննուած

Թօփալ Յակոբի խումբերուն ապաստան ընծա-
յած եւ հաց հայթայթած ըլլալու յանցանքով
ամբաստանուած էին ու կը դատուէին:

Միքիլ Օղլուի մասին ըրած հարցումնե-
րուս, անոնք ինձ հաղորդեցին տեղեկութիւն-
ներ, որոնք կը հաստատէին Քեոմէրիս ըսած-
ները:

— Ես տակաւին մանուկ էի, պատմեց մէ-
կը, շատ լաւ կը յիշեմ զինք, նոյնպէս վրայ
լեռներու իշխանն էր ան: Ձին՝ քամին կը կըտ-
րէր, հրացանը՝ թշնամիին աչք բանալ չէր
տար, իսկ քանապուրան, անոր կրծքին վրայ,
մարդու մը պէս կը խօսէր կարծես:

— Մէկ գիշերուան մէջ Կիպրոս կ'երթար
կուզար, ըսաւ միւս Քիւրտը, առանց գիտնա-
լու թէ Կիպրոս կղզի մըն էր ու ձին՝ որքան ալ
արագավազ ըլլար, նաեւ մը չէր...

Այս հաւաստումները, սակայն, փաստեր
են թէ Միքիլ Օղլու քաջ ու ճարպիկ ասպատակ
մը եղած է:

Քիւրտերը՝ հիացումով խօսեցան նաեւ այդ
օրերուն, Իսլահիէի լեռները թնդացնող Աւե-
տիս Չափուչի մասին – մեռած Ալէքսանդրէթ –
որ մօր կողմէ ազգական էր Միքիլ Օղլուին:

Անոնցմէ մէկը, ազապատանքով, յիշեց
նաեւ թէ Միքիլ Օղլու, եղած է նաեւ իր բա-
րերարը:

— 10-12 տարեկան, հովիւ էի լեռներու
վրայ, օր մը թշնամի հովիւներ զիս կը ծեծէին,
յանկարծ ձիաւոր մը հասաւ Խըտըր Ելէզի (Ս.
Սարգիս) պէս եւ զիս ազատեց անոնց ձեռքէն:
Ձիաւորը, ետքէն իմացայ, Միքիլ Օղլուն էր ու
երգեց, ցած ձայնով հետեւեալը.

ԱՄԱՆՈՍԻՆ

Սեւ մըշուշը պատած է ձոր, գազաքներ,
Սըգաւո՞ր ես քէ վիշտ ունիս, Ամանո՛ւ.
Սոխակներդ հիմա երգել չեն ուզեր,
Ինչո՞ւ այսպէս միշտ տըխուր ես, Ամանո՛ւ:
Մայրիներուդ սօսափին մէջ ողբ մը կայ,

Կոյսերուդ սեւ աչքերուն մէջ լաց մը կայ,
Առունքերուդ, աղբիւրներուդ մէջ բոյն կայ,
Վիրաւոր ես, խօսե՛լ ինծի, Ամանո՛ւ:

Այս կիրնքը մեր պապերէն ժառանգ են,
Այս դաշտերը ոսկինքերէն ալ քանկ են,
Ծընիլ, մեռնիլ ամէ՛ն մարդու պարտ, անկ են,
Ինձ ապաստան շիրիմ եղի՛ր, Ամանո՛ւ:

Միփեղեմս մեծերուն կ'ուզէ իր խօսքը,
Մոմի նման կը վառի իր սրտին խորքը,
Օր մ'երբ իյնամ տամ արեանքս տուրքը,
Հողըդ ինծի քեթե՛ւ ըլլայ, Ամանո՛ւ:

Այս մարդը, ինչպէ՛ս ինք կը նախազգայ իր
տաղերուն մէջ, ունեցած է եղերական վախճան
մը, այդպիսի կեանք վարողներուն վախճա՛նը:

Աղքատներուն օգնելու եւ տկարները
պաշտպանելու համար Սեւ Լեւոն աղղեցիկ
պէյներուն գէժ իր բռնած խիստ ընթացքը, գըր-
գռած է իր դէմ անոնց թշնամութիւնը: Անոնց-
մէ մին՝ վարձկան մարդոց ձեռքով սպաննել աւ-
ւած է զայն Լիպօլուի (ամանոսեան առու մը)
մօտ, մինչ՝ կեղծ բարեկամ մը թերեւս, Պաթ-
թալ Օղլու անունով, իրեն հաւաստած էր թէ
վտանգ չկար ճամբաներու վրայ:

Հետեւեալը իր «Կարապի Երգ»ն է, Վիրա-
ւոր վիճակի մէջ:

ՈՂԲ

Գեղացի աղջիկը(2) ոսկի մանեակով,
Փոքրիկ մանուկներս(3) մետաքս խապալով,
Հոն ինծի կը սպասեն սրտի կարօտով,
Այլեւս մեր տունը չեմ կրնար տեսնել:

Պատի տակ կը կենայ կարմիր օրօրոց(4),
Զեռներու թամպուրա՝ աշուղ դարձայ հոս,
Գնդակէ վիրաւոր կապուած է լեզուս,
Այլեւս մեր տունը չեմ կրնար տեսնել:

Թշնամին առած է դէմքէն հըրացան,

Սրտին մէջ է մըտեր բունոտ սատանան,
Ինձմէ բարեւ տարէ՛ք գեղացի աղջկան,
Այլեւս մեր տունը չեմ կրնար տեսնել:

Ճանտարիի ներքեւ շիրիմս բող փոսեն,
Թանգուրա ու գէնփուս հողերըս գոցեն,
Անցորդներ «Միփեղեմս մեռաւ» բող ըսեն,
Այլեւս մեր տունը չեմ կրնար տեսնել:

Յետոյ կը յանձնարարէ իր հօրեղբորորդ-
ւոյն, որ կը դտնուէր իր մօտ, երթալ եւ ընտա-
նիքը իր մօտ հասցնել՝ մեռնելէն աւաջ: Տես-
նելով որ անոնք կ'ուշանան, վերջին անգամ
կուրծքին կը սեղմէ թանգուրան, զլուխը կը
յենու քարի մը ու իր օղնութեան փութացող
ճամբորդներուն առջեւ կ'երգէ սա տաղը:

ՎԵՐՋԻՆ ԲԱՐԵԻ

Լիպօլուի ջուրեր ծանծաղ կը հոսին,
Մամուռներ ու բոցեր իրար կը հիւսուին,
Վիրաւոր եղողին նանքեր կը նստին,
Դաւաղիր գնդակի գոհ եմ, կը ցաւիմ:

Լիպօլուի վերայ կը փայլի արեւ,
Մեծերուն, փոքրերուն տարէ՛ք իմ բարեւ,
Գուցէ մահը հասնի, խամրի իմ տերեւ,
Դաւաղիր գնդակի գոհ եմ, կը ցաւիմ:

Միփեղեմս, իզձերդ չիրականացան,
Ըսածներդ, Պարքա՛լ Օղլու, սուտ ելան,
Գեղացի աղջիկը չեկաւ մեր վերան,
Կարօտով կը մեռնիմ, անոր կը ցաւիմ:

Ինչպէ՛ս կը դիտուի, Միքիլ Օղլուի տաղե-
րուն մէջ գրական մեծ արժանիք չկայ, բայց
անոնց պարզութեանը մէջէն կ'ընդհամարուին
Կիլիկիէ հայ աշուղի մը անսեթեւեթ յուզումներն
ու թրթռացումները:

Իսկ ի՞մ բրա՛ծս.

Օ՛, չա՛տ պարդ.

— Թոռնիկի մը հասուցումը՝ պատկեր- ձկերը՝ այս անունով կոչուեր է ատեն մը :
կին(5) :

ԾԱՐՏԻՐՈՍ ՏԷՐ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Ալեքսանտրէք

Ծանօթութիւններ .- (1) Փայաս՝ հին բեր-
դաբաղաբ՝ Հայոց ծոցին վրայ : Պատմական

(2) Ակնարկութիւն իր կնկան :

(3) Իր երկու աղջիկները, որոնցմէ մին՝
որ յետոյ ինծի մայր եղաւ, հազիւ մէկ ամսու
նորածին էր :

(4) Նորածինի օրօրոցը :